

TSALWA RA NHLAMUSELO EKA SWIHANANO

Pretoria, Ravuntlhanu ti 23 Mhawuri 2019 – Xikongomelo xa kungu ra SARS i ku tumbuluxa ndhavuko wa nandzeleriso hi ntsakelo exikarhi ka vahakelaxibalo. Tanihi xiphemu xo fikelela xikongomelo lexi, SARS yi ta humesa matsalwa ya nhlamuselo ku nyika vuxokoxoko eka vanhu mayelana na timhaka to hambanahambana leti nga tihlokomhaka eka mbango wa sweswi . Eka xitsariwa lexi, SARS yi halmusela swihanano.

Swivutiso swo hambanahambana swi le ku vutisiweni mayelana na ntumbuluko wa swihanano na swiringanyeto swa swona swa xibalo. Xikongomelo xa tsalwa ra nhlamuselo i ku humesela ehandle leswi nga vumbaka xihanano no hakerisiwa xibalo, ku katsa na nkucetelo wo hakela ntsengo handle ka ku va wu ri xihanano.

XIHANANO

Nongoti “xihanano” wu vula ku nyikeriwa ka nhundzu hi ndlela ya tintswalo. Xihanano xi lava elemente ya ntshuxeko wo hetiseka eka xiphemu xa muhanani, leswi kombisaka xilaveko xa leswaku thiransakixini yi fanele ku va yi ri ya tintswalo hi ntumbuluko. Laha ku nga na elemente ya langutelo wa swin'wana leswi nga ta nyikiwa ku tlherisela, a swi nge tekiwi ku ri xihanano.

Laha swi tiyisiweke leswaku xihanano xi endlile, ku na swiringanyeto swo tala ku suka eka vonelo ra xibalo leswi faneleke ku tekeriwa enhlokweni. Timhakakulu leti xakelanaka na xibalo hi leti:

- Loko ku ve xibalo xa swihanano xi fanele ku hakeriwa.
- Loko ku ve xihanano xi suseriwa xibalo.

Xibalo xa Swihanano

Xo sungula, xibalo xa swihano xi tirha eka munhu un'wana na un'wana, khamphani kumbe thirasiti leyi nga mutshami tanihileswi swi hlamuseriweke ha kona eka Nawu wa Xibalo xa Malinghena. Leswi swi vula leswaku lava nga ri ki vatshami a va na vutihlamuleri byo hakela xibalo xa swihanano.

Xa vumbirhi, nawu wu na nongonoko wa swihanano leswi nga suseriwa hakelo ya xibalo, leswi katsaka, exikarhi ka swin'wana, swihanano exikarhi ka varingani na xiphemu xin'wana na xin'wana xa mfumo, vandla rin'wana na rin'wana ra swa tipolitiki kumbe nhlngano wun'wana na wun'wana lowu pasisiweke wa vuvuyeri bya vaaki.

Swa nkoka, xihanano xi ta ya emahlweni xi suseriwa hakelo ya xibalo loko ku ve ntsengo hinkwawo wa swihanano eka lembexibalo a wu hundzi:

- R100 000 ya nhundzu leyi hananiweke hi munhu wa ntumbuluko.
- R10 000 ya tinyiko ta ntlovelo eka xiyimo lexi muhakelaxibalo a nga ri ki munhu wa ntumbuluko. Hi marito yan'wana, leti i tinyiko ta ntlovelo hi, xikombiso, tikhamphani na tithirasiti.

Nakambe lava ringanelaka nsuso wa hakelo eka xibalo xa swihanano i hakelo yin'wana na yin'wana ya ntiyiso leyi endlileke hi muhanani eku hlayiseni ka munhu un'wana na un'wana. Hambileswi xi nga pimiweriwangiki eka ntsengo wo karhi, nsuso lowu wa hakelo wu pimiwile ku fikela eka lowu Khomixinara a wu tekaka ku ri lowu twalaka. Leswi swi languteriwile ku angarheka timhaka to fana na hlayisa n'wana na swo tala. Xibalo xa swihanano xi fanele xi hakeriwa eka SARS eku heleni ka n'hweti ku landzela n'hweti leyi xihanano xi nga endlile hi wona. Munhu loyi a endlaka xihanano (muhanani) u na vutihlamuleri byo hakela xibalo kambe loko muhanani a tsandzeka ku hakela xibalo eka nkarhi lowu vekikeke, muhanani na mahananeriwa va ta va na vutihlamuleri byo hakela xibalo hi nhlnganelo.

Endzhaku ka ku endla xihanano, muhanani u fanele u tata fomo ya IT144 (Ntviso hi muhanani / muhananeriwa) leyi kumekaka no yi rhumela erhavini ra le kusuhi ra SARS kun'we na vumbhoni bya hakelo. Xibalo xa swihanano xi nga hakeriwa hi ku tirhisa eFiling.

Xibalo xa Swihanano xi hakeriwa eka mpimo lowu nga cinciki wa 20% eka swihanano swo fikela eka nxavo lowu engetelekaka wa R30 million na le ka eka mpimo wa 25% ku sukela kwalaho.

NSUSO WA XIBALO EKA SWIHANANO SWA NTIYISO

Nawu wa Xibalo xa Malinghena wu pfumelela nsuso ehenhla ka malinghena leyi hakerisiwaka xibalo ya muhakelaxibalo un'wana na un'wana, loyi xihanano xin'wana na xin'wana xa ntiyiso lexi endlileke eka yena, xikombiso, nhlngano wun'wana na wun'wana lowu pasisiweke, ejensi, vandla kumbe ndzawulo ya mfumo leyi longoloxiweke eka xiyenge xa 18A(1) xa Nawu. Hambiswiritano, nsuso wu pimiwile ku fika eka 10% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo ya muhakelaxibalo. Ntsengo wa swihanano lowu tlulaka 10% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo yi tekiwa tanihi xihanano lexi endlileke eka lembe leri landzelaka ra nhelelelo.

TITHIRANSAKIXINI LETI NGA TEKIWIKI TANIHI SWIHANANO

Laha thiransakixini yi nga ri ki tintswalo hi ntumbuluko (xikombiso, hakelo ya nkarhi un'we eka kondiraka yo sirheleleka) ku nge vi na xihanano tanihilaha swi hlamuseriweka naswona, kwalaho ku hava xibalo xa swihanano. Hambileswi tithiransakixini ta ntumbuluko lowu ti nga hakeriki xibalo xa swihanano, malinghena ya ntumbuluko lowu kumbe mimbuyelo ya migingiriko leyi nga ri ki enawini na/kumbe swikumiwa (swo fana no ba mati tingwenya ti etlela) ya hakerisiwa xibalo hi ntolovelolo.

Ku engetelela, xiyenge xa 23(o) xa Nawu xi yirisa ku susiwa ka tirhiselo ya mali (ku katsa na swihanano), mayelanana na migingiriko ya vukungundwana kumbe leyi nga ri ki enawini yo fana na ba mati tingwenya ti etlela, mindziho na mixupulo.

Nkaneto: Tsalwa leri ra nhlamuselo ri nyika ntsena swiletelo swa ntolovelolo. A ri ngheni eka vuxokoxoko byo lulama bya xithekiniki na xinawu lebyi fambisanaka na xibalo, naswona, kwalaho a ri fanelangi ku tirhisiwa tanihi hi rheferense ya xinawu. A ri tumbuluxi endlelo leri nga ku humeleleni hi ntolovelolo. MAKUMU

Swivutiso: sarsmedia@sars.gov.za